

МОДЕЛ НА БОРСОВ ПАЗАР НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА ЕНЕРГИЯ

MODEL OF THE STOCK MARKET OF ELECTRICITY

Jordanka Angelova¹

¹*Faculty of Management, Technical University, Bulgaria,
E-mail:jsa@tu-sofia.bg*

Abstract. The presented material gives a common vision of some existing patterns of structuring energy exchanges in some European countries. It is done of assessment of the Bulgarian Independent Energy Exchange through the viewpoint of the author of the publication. The aim is to analyze the existing stock market in Bulgaria, as well as assessed some of the existing models for working on the exchange and trading with electricity.

Keywords: Energy Exchange; Trading; Electrical energy; Stock market model.

1. Въведение

Една от най-важните характеристики на една борса е нейната ликвидност, или това е съвкупността от инвеститори, които са готови във всеки един момент да купуват или продават акции. Колкото по-активна търговия има на дадена борса, толкова по-голяма е ликвидността, като тя често се разглежда за всяка отделна компания, т.е. има компании, при които интересът за търговия е много по-висок и съответно при тях ликвидността е по-висока.

Високата ликвидност прави разликата между цената за купуване и продаване на дадена акция по-ниска. Тя позволява при нужда от продажба и излизане от дадена позиция една поръчка да бъде изпълнена възможно най-бързо с минимална загуба за търговците на борсата.

Всяка една фондова борса притежава така наречения бенчмарк индекс. Този индекс следи група от компании, търгувани на борсата по даден критерий. Те могат да бъдат компании с най-голяма пазарна капитализация. Например, ако промяната на този индекс е доста динамична величина, т.е. ако цената на акциите на дадена компания падне значително, тогава нейната пазарна капитализация може да се окаже под тази на друга компания и тогава може да бъде изместена от друга компания от почетното място в този индекс. [1,6]

Известно е, че цените за купуване и продаване на стоки, предлагани на фондовата борса зависят от търсенето и предлагането. На по-технично ниво еластичността на пазара се определя от съвкупните поръчки за купуване и продаване, които постъпват през всички брокерски фирми, които имат

правото да търгуват на борсата. Съществуват много видове поръчки, които могат да се заявят чрез брокер, но по-важното е да се знае, че не винаги може да се купи или продаде дадена стока на желаната от нас цена. Това зависи изцяло от наличието на насрещна поръчка за същата стока и съответна цена.

По гореописаната схема работят и различни модели на структуриране на енергийните борси по света и у нас.

Така например, в Европа съществуват различни модели на собственост върху борсовите оператори. На първо място може да се отбележи, че съществува модел, при който енергийните борси са собственост на стоковите борси (немската борса EEX е собственост на Deutsche Börse AG, а чешката борса OTE - на Пражката Стокова Борса). В други случаи енергийните борси са оновани от преносните оператори, като дъщерни дружества. Такива са в повечето случаи и най-често срещаната практика при европейските енергийни пазари. Например собственик на румънския пазарен оператор OPCOM е румънският преносен оператор - Transelectrica; на холандската енергийна борса APX - двата преносни оператора TenneT Holding и Elia. Междувременно се предприемат и някои консолидации в дейностите по опериране на електроенергийните борси. Например двата борсови оператора APX (Холандия) и Veprex (Белгия) оперират пазара ден напред във Великобритания. Друг пример е моделът на немската борса EEX, който е имплементиран в последствие и в Австрия, Франция и Швейцария.[2]

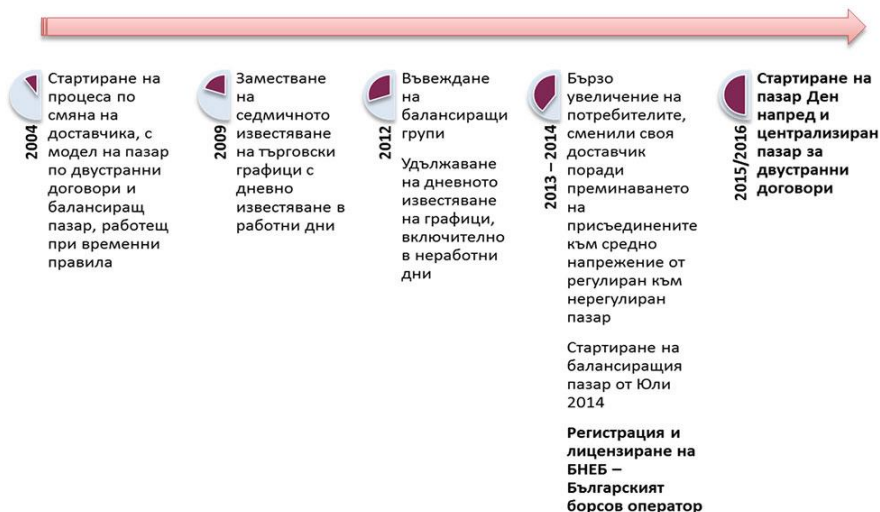
2. Оценка на българската независима енергийна борса (БНЕБ)

„Българска Независима Енергийна Борса“ ЕАД е компания, основана през януари 2014г., като 100% от капитала ѝ е собственост на БЕХ ЕАД. БНЕБ притежава издадена лицензия от Комисията за енергийно и водно регулиране (КЕВР) за организация, администриране и опериране на борсов пазар на територията на Република България за период от 10 години. Борсовият пазар на електрическа енергия играе важна роля в процесите на либерализация като организиран пазар, на който може да се формира референтна цена за съответна пазарна зона.

Основните усилия на БНЕБ ЕАД са съсредоточени върху:

- стартиране на спот пазар за електрическа енергия;
- стартиране на организиран пазар за двустранни договори;
- обединение на българския със съседните енергийни пазари.

Кратката история от преди създаването на БНЕБ досега е представена на фиг.1.

Фиг.1 История на БНЕБ /Източник: <http://www.ibex.bg/>

Основният предмет на дейност на БНЕБ е организиране на борсов пазар на електрическа енергия в България. Дружеството е оператор на българския борсов пазар на електрическа енергия, което го превръща в основен фактор при продължаващата либерализация на електроенергийния пазар. БНЕБ работи активно за създаването и развитието на ликвидни пазарни сегменти в България.

Първата реална сесия на БНЕБ с ден на физическа доставка е през януари 2016 г. с борсови участници, които подават оферти-купува и оферти-продава. За да се осъществи реалистична почасова цена на търгуваната електрическа енергия е необходимо активното участие както на борсовите участници – продавачи, така и на борсовите участници – купувачи.

3. Анализ на борсовия пазар за електрическа енергия в България

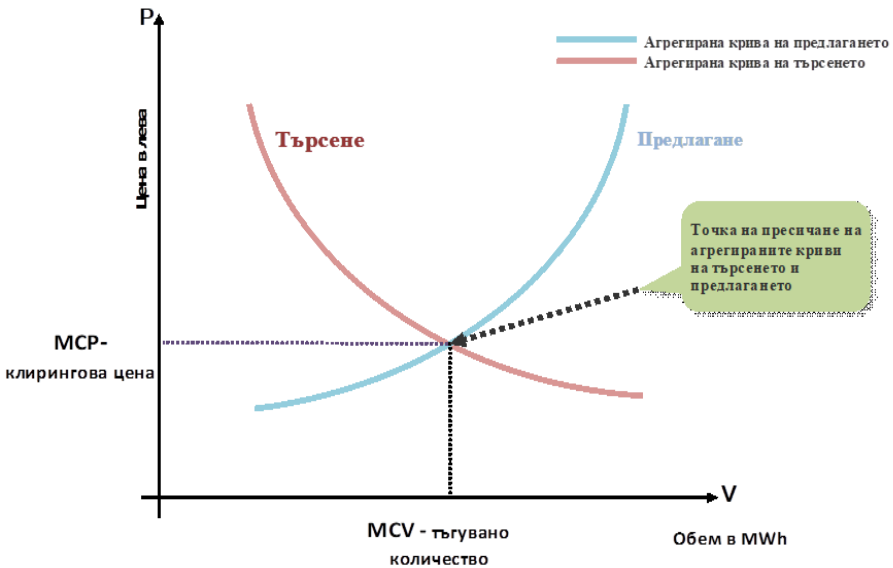
С цел подобряване на условията за либерализация на електроенергийния пазар в България стартира борсов пазар за електрическа енергия пазар "ден напред". Основните цели на имплементирането на този пазарен сегмент са: възможност за търговия със стандартизирани продукти с период на доставка ден напред и повишаване на пазарната конкуренция, ликвидност и прозрачност. В допълнение борсовият пазар ще осигури референтна цена, необходима за всяка пазарна зона, лесен достъп, ниски такси за участие (първоначална такса, годишна такса и такса транзакция), сигурен контрагент и клирингови и сетълмент услуги. Освен това цените, постингати на спот

пазарите са важна референция за търговията на пазара на дългосрочни двустрани договори.

Сделките на пазара "ден напред" се сключват в деня (D-1), предхождащ деня на доставка (D). Резултатът от функционирането на пазара е единна равновесна цена за всеки час на доставка, валидна за всички сделки, получена в резултат на реализираното търсене и предлагане. Борсовият пазар дава възможност на всички търговския участници да коригират прогнозното си търсене (оптимизират търговското си портфолио) или да коригират предлагането си във време, което е близко до времето на доставка и така да минимизират финансовия риск.

В деня на търговия (D-1) търговските частници, регистрирани на борсовия пазар, подават предложения за покупка или продажба за деня на доставка (D) от момента на отваряне на съответния търг до крайния час, обявен за затваряне на търга. Търговските участници имат право да подават оферти в търговската система за обявени търгове до 2 седмици напред. До края на всеки търг те ще имат възможност да подават нови оферти, изтриват подадени вече оферти или да ги променят.

Търговските участници имат възможност да търгуват с индивидуални часови продукти (24 на брой за всеки интервал - час) или с блокови продукти (банд, пик, оф-пик). Всяко предложение за покупка или продажба може да съдържа до 64 двойки цена-количество. Всяка такава двойка от предложението за продажба определя минималната цена, на която търговския участник би продал предлаганата електрическа енергия. Всяка двойка цена-количество от предложението на покупка определя максималната цена, на която търговския участник би закупил електрическата енергия. Следователно, **всяка една подадена оферта, която води до сключване на сделка на борсовия пазар, представлява твърд ангажимент за доставка или покупка.** Офертите се подават директно в търговската система на борсовия оператор. След затваряне на търга, се определят агрегирани криви на търсене и предлагане, както и равновесна цена (пресечна точка на двете криви). По тази равновесна цена се сключват всички сделки за покупко-продажба между борсовия оператор и търговските участници. /фиг.2/

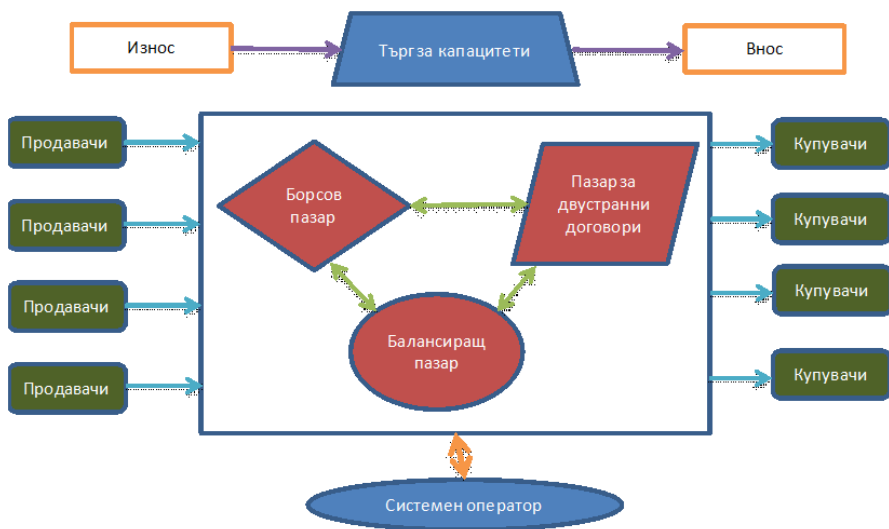

Фиг.2 Основен принцип на работа на борсовия пазар

3.1. Модел на борсов пазар за електрическа енергия

Концепцията за борсов пазар комбинира концентрацията на пазарни участници и оператора на пазара като страна по всички сделки (central counter party) на един организиран пазар при доброволно участие за всеки пазарен участник. Енергийната борса може да бъде лесно създадена в паралел с пазарите за двустранни договори, както може да бъде видяно в повечето енергийни пазари. Както при тях, така и при борсовите пазари участници могат да бъдат производители, потребители, електроразпределителни дружества. Освен тях на пазара се очаква да участват и търговци, които в повечето случаи осигуряват основна част от ликвидността, както и преносните оператори, които могат да изкупуват загубите си от организирания преносен пазар. /фиг.3/ [4,5]

Сделките се сключват чрез търговска платформа с автоматична и в повечето случаи уеб-базирани интерфейси или приложения. Те се предлагат директно от борсовите оператори, като така се увеличава динамиката на пазарите.

Фиг.3 Организация на пазара на електрическа енергия при наличието на модел на борсов пазар

Предимство за борсовите пазари пред пазарите за двустранни договори са високите нива на прозрачност, липсата на дискриминация, анонимността на търговците, значителното минимизиране на риска при сключване на сделки и възможността за оптимизация на търговското портфолио. Всички участници се срещат на организиран пазар, както в борсовият. Информацията, която е достъпна до всички участници са окончателно изтъргуваните количества и постигнатите цени за всеки час за определения ден на доставка. Това води, както вече беше отбелязано, до високи нива на прозрачност, която от своя страна спомага за по-висока ефективност на пазара и възможност да се наблюдава начина, по който участниците търгуват с цел предотвратяване на опити за пазарни манипулации.

Участието на борсов пазар е обикновено позволено за всеки, който приеме и покрие изискванията и условията за участие, които се определят в правилата от всеки един борсов оператор.

Чрез мерки, които операторите предприемат (определяне на депозити или банкови гаранции за пазарните участници и механизми за управление на риска) се постига минимизиране на финансовия риск и повишаване на доверието от страна на търговците на пазара. Високото ниво на доверие е в интерес на операторите на борсови пазари. На практика те поемат цялата отговорност при сключване на сделки (или клиринговите къщи, чийто

основен предмет на дейност е именно това) с цел обезпечаване на плащанията към всички участници. Операторите гарантират плащания към всички, участвали и сключили договори за покупко-продажба след края на всяка една тръжна сесия.

Борсовите пазари остават почти изцяло анонимни поради причината, че всички оферти, съдържащи цена и количество и подадени към търговската система са анонимни. Най-основно, борсовия оператор първо купува електрическата енергия от продавачите и почти в същия момент я продава на купувачите. Това означава, че двете страни (купувачи и продавачи) нямат търговски взаимоотношения помежду си, а винаги една от страните по сделките е оператора на борсата за електроенергия. Така се постига необходимата конкуренция и невъзможност за дискриминационни практики.

4. Заключение

С цел България да може да участва в обединението на пазарите на електрическа енергия в Европейския съюз (ЕС) и останалите страни от Югоизточна Европа е необходимо върху потоците за внос и износ от страната да не бъдат налагани допълнителни цени и такси. [6]

По този начин цената на електрическата енергия в България ще бъде сравнима с тези, на пазарите в Европейския съюз и Югоизточна Европа. Това е и едно от условията за обединение, което ще допринесе за сигурността на доставките и ще гарантира, че всички потребители ще могат да купуват електрическа енергия на пазарни цени.

За по-прозрачни и пазарни цени чрез борсовата търговия на електрическа енергия се очаква до края на 2019 г. обединението с румънския пазар. Необходими са поредица от действия за осъществяването на този процес, когато регионалното обединение – 4ММС, в което Румъния участва заедно със Словакия, Унгария и Чехия, предприеме стъпки за интегриране с пазарното обединение MRC /Multi Regional Coupling/, а БНЕБ е пълноправен член.

По отношение на пазарното обединение със Сърбия ще бъде възможно едва, когато тя отговаря на изискванията за MRC. А що се касае до временно решение например за пазарно обединение с пазарната зона на Македония, там може да се разглежда възможността за създаване на импортно/експортни зони. За реално обединение може да се говори едва, когато в Македония заработи пазара „Ден напред“, което по прогнозни данни се очаква да стане през 2019 г.

Следователно, повишаването на доверието на борсовия пазар няма как да се извърши чрез въвеждане на задължения или ограничения, а следва да се създадат необходимите пазарни механизми, които да подобряват неговата ефективност чрез създаване на конкуренция, ликвидност и намаляване на рисковете при търгуване с електрическа енергия.

Литературни източници:

1. PRAVILA ZA RABOTA NA ORGANIZIRAN BORSOV PAZAR, v sila ot 11.12.2018;
2. <http://ec.europa.eu/energy/en/topics/markets-and-consumers/single-market-progress-report>;
3. STAYKOV., K., Analiz na promenite i usloviata za targovia s elektricheska energia v Bulgaria, Institut za pazarna i ekonomika, Sofia, 2018
4. www.me.government.bg
5. www.dker.bg
6. KONSTANTINOV, K., Participation of the IBEX in the market coupling of the countries of Southeastern Europe, VII Regional Conference, Sofia, 2017;